

ISSN:3060-4567 Modern education and development
SURXONDARYO VILOYATIDA LAVANDULA DORIVOR
O‘SIMLIGINI QALAMCHADAN KO‘PAYTIRISH USULLARI

*TDMAU, Agranomiya seleksiya va urug‘chilik kafedrası katta
o‘qituvchisi, q.x.f.f.d.,(PhD)*

Kodirov Axmadjon Abduraufovich

*TDMAU, O‘rmonchilik, dorivor o‘simliklar va manzarali bog‘dorchilik
kafedrası assistenti **Fayzullayev Utkir Aminqulovich***

TDMAU, magistranti

Kenjayeva Maftuna Xamrayevna

Annotatsiya: Ushbu maqolada dorivor lavanda o‘simligining vatani, kelib chiqishi tarqalishi, dorivorlik xususiyatlari hamda janubiy voxada qalamchadan ko‘paytirish va yetishtirish agrotexnologiyasi to‘g‘risida ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Lavanda, ildiz, gul, dorivor, tarqalish, kosmetologiya, parfumeriya, tibbiyot, Kornevin, Vegroot-5 va Nutri-phite.

Аннотация: В данной статье приведены сведения о родине, происхождении и распространении растения лаванды лекарственной, лечебных свойствах, а также агротехнике размножения и выращивания черенками в южном регионе.

Ключевые слова: Лаванда, корневая, цветочная, лекарственная, пропаганда, косметология, парфюмерия, медицина, Кornevin, Vegrut-5 и Нутри-фит.

Abstract: This article provides information about the homeland, origin and distribution of the plant lavender, medicinal properties, as well as agricultural technology for propagation and cultivation by cuttings in the southern region.

Key words: Lavender, root, flower, medicinal, propaganda, cosmetology, perfumery, medicine, Kornevin, Vegrut-5 and Nutri-fit.

Respublikamizda dorivor o'simliklarni yetishtirish va farmokologiya sanoatimizni mahalliy hom-ashyo bilan ta'minlash hozirgi kunda eng muhim muammolaridan biri bo'lib kelmoqda. Bu muammolarni hal etish uchun so'ngi yillarda bir qator qarorlar qabul qilindi va amalda ijrosi bajarilmoqda. Viloyatimizdagi davlat o'rmon xo'jaliklarida 2020-yildan boshlab dorivor o'simliklardan lavanda o'simligini yetishtirish va plantatsiyalar barpo qilish ishlari yo'lga qo'ildi.

Lavandaning ko'p yillik butasimon shakllari Lamiaceae oilasining vakillari hisoblanadi. O'zbekiston florasida lavanda o'simligi tabiiy holda uchramaydi, lekin Botanika bog'ida lavanda turlarini introduksiya qilish bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar va havaskor bog'bonlar tomonidan o'tkazilgan amaliy ishlar lavanda o'simligini Respublikamizning sug'oriladigan sharoitlarida o'stirish imkoniyatlari mavjudligini ko'rsatadi.

Lavanda (*Lavandula*) -labguldoshlilar oilasiga mansub buta yoki doim yashil chala butalar turkumi, efir moyli ekin. O'rta Dengiz soxillarida 25 dan ortiq turi uchraydi. Asosan, Frantsiya, Italiya, Ispaniya, Vengriya, Moldaviya, Qrim, Rossiyaning Krasnodar o'lkasida ensiz bargli Lavanda (*L.angustifolia* turi yetishtiriladi. Lavandaning yangi to'pgulida 1,2 – 2,3% efir moyi mavjud. Parfumeriya, oziq-ovqat sanoati, tibbiyotda qo'llaniladi. Lavanda yorug'sevar, qurg'oqchilikka chidamli, issiqsevar ko'p yillik dorivor o'simlik, 30°C sovuqqa chidaydi. Qalamchasidan ko'paytiriladi. Ildizi 50 tagacha uzun ipsimon ildizchalardan iborat bo'lib tuproqqa 2 metr chuqur kirib boradi. Sershox, bir tupida 400 tadan 800 tagacha poya hosil qiladi. may-iyun oylarida 30-35 kungacha va sentabr oylarida 25-30 kungacha gullashi, lavanda yaxshi asal shiraga boy o'simlik hisoblanadi. Bir gektar maydonda lavanda gullash davrida 100 kg dan ortiq oq, xushbo'y va ajoyib ta'mli asal beradi, Ziravor sifatida lavanda ispan, fransuz va italyan oshxonalarida ishlatiladi. Nozik va tozalangan ziravor bo'lib, u shirin va achchiq taomlar uchun ishlatiladi. Bundan tashqari, u shirinliklar uchun ishlatiladi (muzqaymoq, sharbet, sufle, qaymoq, karamel, shokolad, xamir, sirop). Turli xil salatlar va aperitiflarni tayyorlashda ishlatiladi. Lavanda gullari idishlarni, ham shirinliklarni, ham go'shtli ovqatlarni bezash

uchun ishlatiladi. Mevasi qo'shaloq, 4 ta yong'oqchadan iborat, rangi sariq-jigarrang. Ekilgan ko'chatlaridan ikkinchi yildan boshlab 20-25 yilgacha hosil olish mumkin.

Lavandadan foydalanish - Farmakologiya, kosmetologiya, parfumeriya hamda pazandachilik sanoat ekini sifatida yetishtiriladi. Xalq tabobatida terapevtik maqsadlarda lavanda gullari, barglari hamda novdalarining tepa qismlaridan foydalaniladi Gullash davrida boshqodagi gullarning yarmiga yaqini, ba'zan barglari hamda shoxlari ham yig'ib olinadi. Lavanda o'zida ko'p miqdorda efir moyi saqlashi bilan qadrlanadi. Efir moyining tarkibi linalool spirti va kislotalarning ester (sirka, butirik, valerik va kaproik) larini o'z ichiga oladi. Lavanda moyi butun dunyoda ishlab chiqariladi, bunda Bolgariya, Fransiya va Xitoy ishlab chiqarishda yetakchilik qiladi.

Uzun davlat o'rmon xo'jaligida madaniy holda ekilgan lavanda plantatsiyalari va teplitsada etishtirilayotgan lavanda ko'catlari

Yetishtirish texnologiyasi. Lavanda (*angustifolia*) qalamchalarining ko'karuvchanligi yuqori ko'rsatkichni tashkil etadi. Lavanda (*angustifolia*) o'simlikligini janubiy mintaqada yetishtirish ishlarini amalga oshirishda, avvalambor yerlarni tayyorlashda yerni ag'darib haydash nazarda tutiladi. Agar kuz paytida yog'ingarchilik bo'lmay tuproq juda quruq bo'lsa, u holda yerni haydashdan oldin albatta sug'orish lozim.

Erta bahorda esa to'plangan namlikni saqlash maqsadida tuproqning yuqori qatlami boronalanadi va bu yig'ilgan tuzlarni tuproqning yuqori qatlamiga ko'tarishini kamaytiradi. Agar tuproq juda ham zichlashgan bo'lsa mahalliy o'g'itlar berilib (gektariga 15-20 tonnagacha) yumshatgichlar yordamida 18 sm

chuqurlikka yumshatib boronalansa yoki chizellansa yaxshi natija beradi. Asosan tuproqni tayyorlash uchun yerlarni plug va plug oldi moslamasi bilan 27-30 sm chuqurlikda haydaladi. Haydalgan yerlar kuzgi-qishki yog'ingarchilik bo'lsa, ko'proq nam yig'ilishi natijasida tuproqdagi kasalliklar va hasharotlar nobud bo'lib har xil begona o'tlarning ildizlari quriydi. Erta bahorda yerlar borona bilan ishlov beriladi va yerlar ekishga tayyorlanadi.

Yoz davomida, sug'orilgandan so'ng, har xil begona o'tlardan saqlanish maqsadida 3-4 marotaba 5-12 sm chuqurlikda kul'tivatsiya yordamida qator oralariga ishlov beriladi.

Lavanda qalachalari ekishda egatlarda faza ochilib, ochilgan fazalarga suv qo'yilgandan so'ng qalamchalar ekiladi. Ekilgan qalamchalarni sug'orishda suv sekin oqadigan qilib egat olinadi. Egatning uzunligi yerning tuproq xususiyatiga qarab 100-150 m qilinishi zarur. Bir egat bilan ikkinchi egat orasi 60-70 sm. qalamchalar orasi 20 sm. qilib ekiladi. 1 ga maydon 16670-14280 p.m. bo'ladi marza balandligi 20-25 sm, yuqorigi eni 30 sm egatlar balandligi 10 - 12 sm qilib belgilanadi. Bir qatorli ekishda ekilish qatori 20 sm enlikda bo'lsa Shunda 1 ga maydonda 83000-71400 dona qalamcha ekiladi.

Pol usulida yetishtirishda pollarning eni 1,0 m, yo'lakchalar 0,20 m uzunligi joydan kelib chiqqan holda tayyorlanadi. Bunday pollar odatda qo'l kuchi yordamida bajariladi, qalamchalarni sxemasi 0,20x0,20 m oraliqda ekiladi. 1 ga maydondan 240000 dona qalamcha ekiladi.

Lavanda qalamchalarini ekishdan oldin uzunligini 15-20 sm qilib qalamchalarini tayyorlab. Quyidagi ildizlarni rivojlantiruvchi periparatlardan Kornevin, Vegroot-5 va Nutri-phiteda kamida 30 minut davomida botirib qo'yilib ekilsa 80-85% gacha lavanda ko'chatlarini olish mumkin 1-rasm.

Pereparatlarni tayyorlash tartibi: Misol uchun 5grli kornevin pereparatini besh litr suvga tayyorlab olinadi va ishchi eritmani yaxshilab aralashtirib yarim soat mobaynida tindirib qo'yiladi. Qolgan pereparatlar ham ko'rsatilgan qo'llanmasiga asoslangan holda xuddi shunday qilib tayyorlanadi.

1-rasm. Lavanda qalamchalarini pollarda va egatlarda ekilish usullari.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Axmedov U.Ergashev A, Yulchiyeva M, -dorivor o‘simlik yetishtirish texnologiyasi va ekologiyasi-2009 y, 215b.
2. Y.M.Murduxayev dok. dissertasiya “O‘zbekistonda dorivor o‘simlik lar introduksiyasi”. Tosh.Fan. 1992 yil.
3. Raximova T.T. Usimliklar ekologiyasi va fitosenologiyasi metodik kullanma. T: 2009. S. 11-14.
4. To‘xtayev B.Y, Xamidov J.J, Cafarov I.B *Lavandula angustifolia introduksiyasi* Farg‘ona vodiysi sharoitida qalamchasidan ko‘paytirish usullari haqida ma’lumot berilgan.
5. Toshmatova H.A. Биологические особенности родов *Lavandula* L. интродукциясини ботаника боғида олиб борди. (1981)